

**BREZPOTJE;
SVOBODA GIBANJA MED NARAVO, ZAKONODAJO IN ODGOVORNOSTJO**

SEMINARSKA NALOGA V OKVIRU USPOSABLJANJA ZA VARUHA GORSKE NARAVE

Kandidat:	Maja Koren
Izobraževalni program:	Varuh gorske narave
Mentor:	Maša Kovič Dine

Velenje, september 2025

KAZALO

1. Uvod	2
2. Teoretični okvir brezpotja	2
3. Zakonodaja in pravni okvir	2
4. Meja med lastninsko pravico in javnim interesom	4
5. Ekološki vplivi gibanja po brezpotjih	6
6. Družbeni vplivi	7
7. Varnostni vidik	10
8. Etični vidik – kritika iluzije svobode.....	10
9. Mladi in osveščanje	12
10. Sklep.....	13
11. Zaključek	14
12. Viri in literatura	15

1. Uvod

Slovenski gorski svet je dragocen del naravne in kulturne dediščine. Gore niso le prostor rekreacije in sprostitve, temveč tudi življenjski prostor številnih redkih vrst rastlin in živali ter občutljiv ekosistem, ki ga človek lahko z lahkoto poruši. V zadnjih desetletjih se je obisk gora močno povečal, zlasti v obdobju množičnega turizma, razcveta družbenih omrežij in popularizacije različnih oblik gibanja v naravi.

Ob tem vse več pozornosti vzbuja gibanje po brezpotjih – torej zunaj označenih planinskih poti. Za posameznika je brezpotje lahko izraz svobode, raziskovanja in pristnega doživetja narave. Vendar pa je ta svoboda pogosto iluzija: resnica je, da ima vsak korak po brezpotju posledice, ki so dolgoročno lahko škodljive. Erozija tal, vznemirjanje živali, poškodovanje rastlinja, nevarnosti nesreč ter konflikti z lastniki zemljišč so le nekateri problemi, ki spremljajo to dejavnost.

Seminar se zato kritično sprašuje: ali je gibanje po brezpotjih res pravica posameznika ali pa bi ga morali razumeti kot problematičen pojav, ki bi ga bilo potrebno strogo omejiti.

2. Teoretični okvir brezpotja

Brezpotja so imela v zgodovini planinstva poseben pomen. Prvi alpinisti in raziskovalci so iskali poti tja, kjer jih ni bilo in s tem postavljali temelje slovenskemu gorništvu. Za njih je brezpotje pomenilo avanturo, svobodo in stik z neznanim.

Danes pa je kontekst drugačen. Gore so polne planinskih poti, turističnih središč, planinskih koč. Tisto, kar je bilo nekoč pionirsko raziskovanje, se danes pogosto spremeni v množično iskanje "alternativnih poti", ki jih poganjajo družbena omrežja. Brezpotje tako izgublja svojo prvinskost in postaja bolj trend kot nuja.

Teoretično ga lahko razumemo kot napetost med svobodo in odgovornostjo. Po eni strani pomeni beg iz množice in stik z naravo, po drugi pa kršitev ravnovesja, saj človekovo gibanje v občutljivih območjih prinaša škodo, ki jo je težko popraviti.

3. Zakonodaja in pravni okvir

3.1. Ustava RS (Ur. list RS, št. 33/91-I s spr.)

72. člen ustave določa, da ima vsakdo pravico do zdravega življenjskega okolja. Država skrbi za zdravo življenjsko okolje. V ta namen zakon določa pogoje in načine za opravljanje

gospodarskih in drugih dejavnostih. Pri opravljanju gospodarskih in drugih dejavnosti se ne smejo povzročati škodljivi vplivi na zdravje ljudi in naravo, ki presegajo zakonsko določeno mero. To pa pomeni, da je vsakdo dolžan skrbeti za ohranjanje življenjskega okolja. Oziroma povedano še z drugimi besedami, svoboda gibanja v naravi ni neomejena, ampak je vezana na odgovornost.

3.2. Zakon o ohranjanju narave (ZON, Ur. list RS, št. 96/2004 s spr.)

ZON določa splošne varstvene principe, režime varstva v zavarovanih območjih. V narodnih parkih, krajinskih parkih in rezervatih je gibanje pogosto omejeno le na označene poti. Na območjih Natura 2000 se prepoveduje dejavnosti, ki ogrožajo življenjske prostore vrst in habitatne tipe.

3.3. Zakon o gozdovih (ZG, Ur. list RS, št. 30/1993 s spr.)

ZG zagotavlja prost dostop v gozdove za rekreacijo, a z omejitvami. Prepoveduje vožnjo z vozili v gozdovih ter posege, ki bi ogrožali gozdni prostor. Hoja po brezpotjih sicer ni izrecno prepovedana, a zakon določa, da se mora gozd uporabljati tako, da se ohranjajo njegove funkcije.

3.4. Zakon o planinskih poteh (ZPlanP, Ur. list RS, št. 61/2007 s spr.)

Ta zakon ureja status planinskih poti. Planinske poti so javnega značaja. Uporabniki imajo pravico, da planinske poti uporabljajo za hojo, tek ali plezanje, skrbniki pa imajo pravico in dolžnost, da planinske poti vzdržujejo in označujejo z risanjem markacij, postavljanjem usmerjevalnih tabel, skrinjic in varovalne opreme. Lastniki zemljišč, preko katerega poteka planinska pot, mora uporabnikom dopustiti, da jo uporabljajo za hojo, tek ali plezanje, skrbniku pa, da jo vzdržuje in označuje z risanjem markacij in postavljanjem usmerjevalnih tabel, skrinjic in varovalne opreme. Uporabnik je dolžan planinsko pot uporabljati tako, da se zaradi njegove hoje, teka ali plezanja po njej ter na in ob zemljišču, preko katerega poteka in na drugih nepremičninah ter favni in flori ob njej ne dela škoda ali ogroža druge uporabnike.

Pomembno je, da planinska pot lahko poteka tudi po zasebnem zemljišču, a le s soglasjem lastnika. Brezpotja tega varovala nimajo, kar pomeni, da obiskovalci pogosto vstopajo na tuja zemljišča brez dovoljenja.

3.5. Mednarodni okvir

IUCN smernice: priporočajo stroge omejitve gibanja v zavarovanih območjih.

Natura 2000: v EU velja načelo previdnosti – če dejavnost lahko škodi naravi, se jo mora omejiti.

Primeri iz tujine: v Švici in Avstriji so nekatere doline in brezpotja popolnoma zaprta za obiskovalce, da se zaščiti divjad in vegetacija.

Slovenska zakonodaja je formalno ustrezna, a v praksi premalo strogo izvajana. Globe za kršitve so nizke, nadzor pa šibek.

4. Meja med lastninsko pravico in javnim interesom

4.1. Lastninska pravica kot temeljna človekova pravica

Lastninska pravica je v slovenskem pravnem sistemu temeljno varovana. Ustava RS v 33. členu določa, da ima vsakdo pravico do zasebne lastnine. To pomeni, da ima lastnik zemljišča pravico odločati, kdo in pod kakšnimi pogoji lahko vstopa na njegovo posest. V gorskem svetu to niso zgolj formalnosti, temveč realna vprašanja: pašniki, gozdne površine in celo nekatere planine so v zasebni lasti in imajo za lastnike gospodarski pomen.

Čeprav javnost gore pogosto dojemajo kot "skupno dobro", pravno gledano to ne drži. Velik del slovenskih gora ni v lasti države ali občin, ampak v zasebni lasti kmetov, gozdarjev, planšarjev. Ti ljudje imajo realne obveznosti in odgovornosti – kositi travo, skrbeti za pašnike, preprečevati zaraščanje, ohranjati gozd. Ko obiskovalci brez dovoljenja hodijo po njihovih zemljiščih, vdirajo v njihovo pravico.

4.2. Javni interes za rekreacijo in planinstvo

Na drugi strani je planinstvo v Sloveniji globoko zasidrano kot kulturna in družbena vrednota. Planinske poti pokrivajo več kot 10.000 km, planinske koče pa gostijo stotine tisoč ljudi letno. Gorski svet je za Slovence prostor sprostitve, duhovnega razvoja in telesne dejavnosti. Zato je dostop do gora pogosto obravnavan kot javni interes.

Toda javni interes se ne sme tolmačiti kot popolna svoboda. To, da so gore del naše identitete, še ne pomeni, da imajo planinci pravico do vstopa povsod in vedno. Svoboda gibanja je z ustavo zagotovljena, a hkrati omejena z enako pomembnimi pravicami – lastninsko pravico in varstvom narave.

4.3. Konflikti med lastniki in uporabniki

V praksi prihaja do številnih konfliktov:

Pašniki in travniki: pohodniki pogosto pohodijo travo, puščajo smeti ali plašijo živino. Za kmeta to pomeni gospodarsko škodo.

Turno smučanje: smučanje po zasebnih območjih poškoduje travno rušo, kar zmanjša kakovost sena. Lastniki opozarjajo, da s tem smučarji posegajo v njihov prihodek.

Lov in mir v naravi: lovci in lastniki gozdov potrebujejo mir v določenih obdobjih leta, a pohodniki pogosto vstopajo v gozdove ob neprimernem času.

Nepremičninski spor: ko planinska pot poteka po zasebnem zemljišču brez soglasja lastnika, ta lahko zahteva umik poti ali odškodnino.

Ti konflikti kažejo, da javnost pogosto podcenjuje pomen lastninske pravice in da obstaja razkorak med pravno zaščito in dejanskim spoštovanjem na terenu.

4.4. Pravne rešitve in praksa

Zakon o planinskih poteh (ZPlanP) omogoča, da planinske poti potekajo tudi preko zasebnih zemljišč, a le s soglasjem lastnika. Če soglasja ni, mora planinska organizacija iskati drugo traso. Lastniku načeloma pripada tudi pravica do nadomestila, če pot omejuje njegovo uporabo zemljišča.

V praksi pa to pogosto ni urejeno dosledno. Planinske poti so zgodovinsko nastale brez formalnih soglasij, lastniki pa so danes postavljeni pred dejstvo. Brezpotja so še bolj problematična, saj zanje ni nobenega pravnega okvira – obiskovalci preprosto hodijo po tujem zemljišču brez dovoljenja. To pomeni, da so pogosto v prekršku, a sankcije se redko izvajajo.

4.5. Pot k ravnovesju

Obravnavanje gora kot "skupnega dobrega vseh Slovencev" je kulturno razumljivo, a pravno in praktično zavajajoče. Lastniki zemljišč nosijo stroške in odgovornosti, medtem ko obiskovalci uživajo koristi brezplačnega dostopa. To ustvarja nepošteno razmerje, ki ga bi bilo potrebno v prihodnje urediti s strožjim spoštovanjem lastninskih pravic, z uvedbo nadomestil in z jasnejšim nadzorom gibanja po brezpotjih.

Pravično razmerje med javnim interesom in lastninsko pravico je mogoče doseči le z dialogom in sodelovanjem:

- planinska društva morajo aktivno sodelovati z lastniki zemljišč,
- država bi morala zagotoviti pravična nadomestila,

- planinci morajo razumeti, da njihova svoboda ni absolutna,
- brezpotja pa je treba obravnavati kot izjemo, ne kot pravico.

5. Ekološki vplivi gibanja po brezpotjih

Gorski ekosistemi veljajo za ene najbolj občutljivih v Sloveniji in tudi širše v Alpah. V njih se stikajo naravne danosti (strma pobočja, plitva tla, kratke rastne sezone) z vplivi človeka, ki so v zadnjih desetletjih postali intenzivnejši zaradi množičnega turizma, razmaha adrenalinskih športov in vse lažjega dostopa do visokogorskega sveta. Gibanje po brezpotjih v tem kontekstu pomeni dodaten pritisk, saj posega na površine, ki so doslej ostajale razmeroma nedotaknjene.

5.1. Fizični vplivi na tla in površine

Najbolj očiten vpliv brezpotij je poškodba talne površine.

Vsak korak pohodnika povzroči zbitost tal, kar zmanjšuje njihovo zračnost in sposobnost zadrževanja vode.

V alpskem svetu, kjer je rastlinska odeja zelo tanka, lahko že nekaj pohodnikov ustvari trajno poškodbo.

5.2. Rastlinstvo in vegetacijske združbe

Rastlinstvo v gorskem svetu je izjemno občutljivo. Planike, encijani in druge redke rastline so prilagojene na ekstremne razmere: rastejo počasi, cvetijo kratko sezono in imajo nizko reproduktivno sposobnost.

Hoja izven označenih poti pomeni, da pohodniki neposredno pohodimo rastline, ki se pogosto nikoli več ne obnovijo.

Na območjih, kjer je veliko turnih smučarjev, se travna odeja trajno uniči, namesto nje pa se razširijo preproste rastline, ki pa ne morejo nadomestiti prvotne pestrosti narave.

Podobno je tudi na planinskih pašnikih; tam hoja uniči rastlinske skupnosti.

5.3. Živalski svet in motnje življenjskega cikla

Živali so na človekovo prisotnost v gorah še bolj občutljive kot rastline.

Divjad: pozimi imajo minimalne energijske zaloge. Vsak beg pred človekom pomeni nepotrebno porabo energije, kar lahko povzroči pogin.

Ptice: potrebujejo mir v času gnezdenja. Če pohodnik zmoti samico, ta pogosto zapusti gnezdo in mladiči ne preživijo.

Zveri: navzočnost človeka v njihovih mirnih dolinah povzroča spremembe v selitvenih poteh in prehranskih navadah, kar vodi v konflikte s človekom.

Drobni sesalci in plazilci: pogosto gnezdijo pod kamni in v skalnih razpokah. Hodci po brezpotjih nehoti uničujejo njihove življenjske prostore.

5.4. Posredni vplivi in širši ekosistemski učinki

Posredni vplivi brezpotij so pogosto manj vidni, a dolgoročno še bolj nevarni:

Ko se ljudje pogosto gibljejo po brezpotjih, živali izgubljajo svoje mirne kotičke. Zato se morajo umikati vedno dlje in živijo le še na manjših kotičkih, kjer jih človek ne moti.

Pohodniki s čevlji in opremo prenašajo semena iz nižin. Na ta način so se v gorskem svetu že pojavile tujerodne vrste, ki ogrožajo lokalno floro.

Oslabljen vegetacija slabše zadržuje vlago in toploto, zato so gorski ekosistemi še bolj ranljivi na suše in temperaturna nihanja.

5.5. Onesnaževanje in hrup

Čeprav je zavest o odnašanju smeti vse večja, brezpotja niso imuna na onesnaževanje. Odpadni robčki, plastične embalaže in celo ostanki hrane so v gorskem svetu trajni. Poleg tega človek povzroča tudi hrupne motnje – od glasnega govorjenja do uporabe dronov, ki so za živali še posebej stresni.

5.6. Pot k ravnovesju

Najpogostejši argument pohodnikov je: "saj sem samo en človek, ki bo šel čez travnik". Ta argument je zavajajoč. Ekološki vplivi so kumulativni. Ko neko brezpotje postane znano, ga v nekaj tednih obišče več deset ali sto ljudi. Takrat se neizogibno pojavi vpliv uničenje rastlin in motnje pri živalih.

V resnici vsak posameznik s hojo po brezpotju sodeluje pri procesu degradacije. Zato je iluzorno govoriti o "nedolžnem prehodu".

6. Družbeni vplivi

Gibanje po brezpotjih ni zgolj naravovarstveno vprašanje, temveč ima tudi izrazite družbene posledice. Ljudje gore dojemajo kot prostor svobode, identitete, rekreacije in izziva, zato

posegi v njihovo rabo vplivajo na celotno skupnost. Kadar se svoboda gibanja spremeni v pretirano rabo brezpotij, se pojavijo številne napetosti – med uporabniki, med generacijami, med lokalnimi prebivalci in obiskovalci ter med kulturo in gospodarstvom.

6.1. Vpliv množičnega turizma

V zadnjih letih so gore postale množično obiskane zlasti zaradi:

- lažje dostopnosti (avtomobili, gondole, aplikacije za navigacijo),
- popularizacije gorskih športov (turno smučanje, gorsko kolesarstvo, trail tek),
- družbenih omrežij, ki spodbujajo iskanje novih, "skritih" koticov.

Ko se neko brezpotje pojavi na Instagramu ali v blogu, ga v nekaj mesecih obiše več sto ljudi. To sproži učinek snežne kepe: večja prepoznavnost privabi vedno nove obiskovalce. Kar je bilo nekoč avantura posameznika, postane množični pojav.

Tak množičen turizem ustvarja pritisk na lokalne skupnosti (večja obremenitev infrastrukture, več smeti, parkirnih težav), pa tudi na same obiskovalce, ki v gorah vse manj najdejo iskani mir. Brezpotja tako izgubijo svoj prvotni pomen – postanejo le še nova "atrakcija".

6.2. Konflikti med uporabniki gora

Različne skupine uporabnikov imajo različna pričakovanja in cilje.

Pohodniki iščejo mir in tišino.

Turni smučarji pogosto iščejo najstrmejše in najatraktivnejše brezpotne spuste.

Gorski kolesarji potrebujejo dinamične terene.

Lovci in planšarji pa želijo mir, da lahko opravljajo svojo dejavnost.

Rezultat so konflikti: pohodniki obtožujejo kolesarje, da uničujejo poti; kmetje opozarjajo na škodo na travnikih; lovci se pritožujejo nad vznemirjanjem divjadi; smučarji pa trdijo, da imajo pravico do uživanja v naravi. Brez jasnih pravil se ti konflikti stopnjujejo in povzročajo razkol med skupnostmi.

6.3. Vpliv na lokalne prebivalce

Za lokalne prebivalce so gore življenjski prostor, ne le rekreacijski poligon. Njihovo vsakdanje delo – paša, kmetovanje, gozdarstvo – je pogosto v nasprotju z željami obiskovalcev.

Pohodniki hodijo po travnikih tik pred košnjo in uničijo pridelek.

Psi brez povodcev plašijo živino.

Nepravilno parkiranje na dostopnih cestah ovira kmete pri delu.

Lokalne skupnosti zato brezpotja pogosto dojemajo kot vdiranje v njihov prostor, ne kot romantično iskanje svobode. Ta napetost lahko povzroči izgubo podpore prebivalcev za planinstvo in turizem, kar dolgoročno škoduje celotni družbi.

6.4. Vpliv družbenih omrežij in digitalne kulture

Družbena omrežja imajo danes ogromno vlogo pri oblikovanju navad mladih planincev. Fotografije "skritih" brezpotij, objavljene na Instagramu ali TikToku, postanejo viralne in ustvarijo val obiskovalcev.

Problem je, da objave pogosto prikazujejo samo lepo podobo, ne pa tudi opozoril o nevarnostih ali ekoloških posledicah.

Tako se ustvarja kultura potrošništva narave, kjer je gora kulisa za fotografijo, ne pa prostor spoštovanja.

To vodi v površinsko dojemanje narave in povečuje pritisk na najbolj občutljive dele gorskega sveta.

6.5. Vpliv na planinsko kulturo

Slovenska planinska tradicija temelji na ideji spoštovanja narave in sožitja z gorskim svetom. Vendar pa trend brezpotij to kulturo ogroža.

Mlajše generacije pogosto mislijo, da je "pravi" planinec tisti, ki išče poti, kjer jih ni.

To ustvarja tekmovalnost in občutek, da je hoja po označenih poteh nekaj manjvrednega.

S tem se oddaljujemo od bistva planinstva – skromnosti, odgovornosti in spoštovanja.

Če brezpotja postanejo prevladujoča praksa, bo slovensko planinstvo izgubilo svojo identiteto in se spremenilo v zgolj še eno obliko adrenalinskega turizma.

6.6. Pot k ravnovesju

Hoja po brezpotjih ni samo osebna izbira posameznika, ampak ima tudi širše posledice za družbo. Povzroča lahko:

- spore med različnimi skupinami obiskovalcev,
- dodatne obremenitve za domačine,
- slabo podobo, ki se hitro širi po družbenih omrežjih,
- ter postopno izgubo planinske kulture in spoštovanja do narave.

Brez systemskega reševanja teh vprašanj brezpotja ne bodo samo ogrozila narave, ampak tudi razdelila družbo. Potrebna so jasna pravila, vzgoja in predvsem sprememba kulture, ki bi brezpotja znova razumela kot izjemo in ne kot pravico.

7. Varnostni vidik

Nesreče se lahko zgodijo na urejenih ali neurejenih poteh. A nesreče na brezpotjih so praviloma težje in bolj tvegane. Reševanja so zahtevnejša, dolgotrajnejša in bolj nevarna tudi za reševalce.

8. Etični vidik – kritika iluzije svobode

Gibanje po brezpotjih se pogosto utemeljuje z idejo svobode: "če sem v naravi, sem prost". Ta misel ima dolgo tradicijo v slovenski in širši alpski kulturi – gore so prostor, kjer se človek osvobodi vsakodnevnih okvirov, kjer ni meja, kjer je narava še »divja«. Vendar pa je takšno razumevanje pogosto iluzorno. Namesto prave svobode se v praksi ustvarja prostor, kjer posameznik zadovoljuje lastne potrebe, a hkrati škoduje skupnosti, naravi in celo lastni varnosti.

8.1. Razlika med svobodo in samovoljo

Svoboda v naravi ni absolutna.

Gibanje po brezpotjih je pogosto izraz negativne svobode: "delam, kar želim, ker ni table, ki bi mi to prepovedovala".

A etično gledano je prava svoboda povezana z odgovornostjo: če s svojim dejanjem škodim drugim (ljudem, živalim, ekosistemu), moja svoboda ni več svoboda, ampak samovolja.

Zato se moramo vprašati: ali je res svoboda hoditi, kjer želimo, če s tem omejujemo svobodo drugih živih bitij in prihodnjih generacij?

8.2. Vprašanje pravičnosti in enakosti

Brezpotja niso le osebna izbira, temveč ustvarjajo vprašanje pravičnosti.

Če vsak posameznik trdi, da ima pravico hoditi po brezpotjih, kdo nosi stroške nastale škode?

Lokalni kmet, ki izgubi travnik?

Skupnost, ki mora obnoviti erozijo?

Država, ki plačuje varstvo naravnih območij?

Prava svoboda bi morala vključevati tudi zavedanje posledic in razporeditev bremen. Hoditi po brezpotju brez prevzemanja odgovornosti je zato neetično, ker posledice prelaga na druge.

Etika ni le razmerje med človekom in naravo danes, ampak tudi razmerje med današnjimi in prihodnjimi generacijami.

Če danes uničimo občutljivo planinsko rušo, bodo prihodnje generacije izgubile možnost, da bi doživele gorsko naravo v njeni lepoti.

Če plašimo živali, ki se nato umaknejo iz določenih dolin, bodo naši vnuki videli gore, osiromašene za biotsko pestrost.

Prava svoboda v naravi zato vključuje odgovornost do prihodnosti. Brezpotja, ki povzročajo trajne poškodbe, pomenijo etično dolžniško razmerje – užitek enega človeka danes proti izgubi mnogih ljudi jutri.

Razmah brezpotij je tesno povezan z moderno kulturo individualizma in potrošništva.

V individualistični kulturi je cenjena izvirnost, unikatnost, "iskanje lastne poti". V gorah se to izrazi v geslu: "pravi planinec ne hodi po poteh množice, ampak si sam najde svojo pot".

A to stališče pogosto vodi v tekmovalnost, dokazovanje in celo v iskanje nevarnosti zaradi samopotrditve (fotografija na nevarnem grebenu, ki bo dobila največ "všečkov").

Na ta način se brezpotja postanejo način za dokazovanje statusa v digitalni družbi. Takšna praksa ni več svoboda, ampak oblika potrošništva, ki naravo reducira na kuliso za osebni "imidž".

Če se zavestno odločimo hoditi po označenih poteh, s tem omogočimo mir živalim, varujemo rastline in ohranjamo varnost.

Namesto da nas omejitve utesnjujejo, nam omogočajo, da smo v naravi brez občutka krivde in brez negativnih posledic za druge.

Tako je spoštovanje meja lahko razumljeno kot višja oblika svobode – svoboda sobivanja, ne pa svoboda izključevanja.

Svoboda posameznika se mora končati tam, kjer se začne svoboda narave in drugih ljudi.

9. Mladi in osveščanje

Varstvo gorske narave se ne more opreti zgolj na zakonodajo in nadzor. Ključen element dolgoročne zaščite je **osveščanje in vzgoja uporabnikov** – od najmlajših do izkušenih planincev, turistov, športnikov in tudi lokalnih prebivalcev.

Brez spremembe miselnosti noben zakon ali prepoved ne bo učinkovit. Zato osveščanje pomeni proces oblikovanja nove kulture sobivanja v gorah, kjer se svoboda razume skupaj z odgovornostjo.

9.1. Vloga izobraževalnega sistema

Osnovne in srednje šole: vključitev vsebin o naravovarstvu, planinski kulturi in odgovornem gibanju v učne načrte (predmeti naravoslovje, biologija, geografija, športna vzgoja). Terenski dnevi v gorah bi morali vključevati praktično razlago, zakaj so poti pomembne in zakaj brezpotja škodijo naravi.

Univerze: na fakultetah za šport, turizem in naravoslovje bi morali študente sistematično seznanjati s problematiko vpliva človeka na gorski svet.

Stalna izobraževanja: tečaji za vodnike, učitelje, trenerje in mladinske mentorje naj vsebujejo vsebine o etiki gibanja in ekoloških posledicah brezpotij.

9.2. Vloga planinskih društev in PZS

Planinska društva so osrednji nosilci kulture planinstva v Sloveniji. Njihove naloge na področju osveščanja so:

- organizacija mladinskih odsekov, kjer otroci in mladi pridobivajo pravilne navade;
- vodenje izletov, kjer vodnik z zgledom pokaže spoštovanje do poti in opozori na nevarnosti brezpotij;
- priprava delavnic, razstav, predavanj o varstvu narave;
- sodelovanje z lokalnimi skupnostmi pri označevanju poti in obnavljanju poškodovanih odsekov.

PZS (Planinska zveza Slovenije) lahko z usklajeno strategijo in kampanjami ustvari močan vpliv v širši javnosti – podobno kot je to storila s kampanjami o varnosti v gorah.

9.3. Digitalni pristopi in družbena omrežja

Ker mladi in turisti danes največ informacij pridobijo na spletu, je treba osveščanje prilagoditi digitalni dobi:

- aplikacije bi lahko vsebovale opozorila o občutljivih območjih in priporočila za varno ter okolju prijazno gibanje;
- kampanje na Instagramu, TikToku in YouTubeu – z zgledi vplivnežev, ki kažejo odgovorno vedenje v naravi, ne pa promoviranja nevarnih brezpotnih fotografij;
- QR kode na planinskih tablah, ki obiskovalce usmerijo do dodatnih informacij o ekosistemu območja.

Digitalni pristopi morajo biti jasni, privlačni in prilagojeni jeziku mladih, da bodo učinkoviti.

9.4. Vloga mentorjev in vzornikov

Zgled odraslih, vodnikov, učiteljev in staršev je odločilen. Otroci in mladi ponotranjijo vedenje, ki ga vidijo:

- če starši hodijo po označenih poteh in spoštujejo naravo, bodo to posnemali;
- če pa odrasli sami iščejo brezpotja in se hvalijo z "osvojenimi" skritimi grebeni, bodo mladi to dojemali kot pravičen način vedenja.

Vzorniki v gorniški kulturi (gorski vodniki, športniki, alpinisti) imajo še posebej pomembno vlogo – njihovo ravnanje je pogosto merilo, po katerem se ravnaajo množice.

9.5. Aktivna vključenost in participacija mladih

Mladi niso zgolj pasivni prejemniki informacij – treba jih je aktivno vključiti:

- sodelovanje pri akcijah označevanja in obnavljanja planinskih poti;
- prostovoljno delo pri čistilnih akcijah;
- vključevanje v naravovarstvene projekte (npr. monitoring živali, zasaditev ruševja, raziskave erozije);
- priprava lastnih kampanj, plakatov, videov o varovanju narave.

Tako pridobijo občutek soodgovornosti – da so skrbniki narave, ne le uporabniki.

10. Sklep

Na prvi pogled se zdijo brezpotja, majhen, neškodljiv pojav – posamezniki iščejo "svojo pot", pobeg pred množico, stik z naravo.

Pravni in lastninski vidik (točka 4) razkriva, da brezpotja pogosto posegajo na zasebna zemljišča, kjer lastniki nosijo odgovornost in gospodarsko breme. Pravice posameznika do svobodnega gibanja se tam srečujejo z zakonsko varovano lastninsko pravico in javnim interesom, kar ustvarja napetosti in konflikte, ki jih je mogoče rešiti le s spoštovanjem zakonodaje, dialogom in poštenim nadomestilom.

Ekološki vplivi (točka 5) jasno kažejo, da brezpotja povzročajo trajno degradacijo tal, uničujejo občutljive rastlinske združbe, motijo živali, vplivajo na vodne vire in posredno prispevajo k širjenju invazivnih vrst ter k ranljivosti ekosistemov. Ti vplivi so kumulativni in se z množičnim obiskom eksponentno povečujejo, kar opozarja na nujnost omejevanja brezpotij v gorskih območjih.

Družbeni vplivi (točka 6) razkrivajo konfliktne razmere med različnimi uporabniki gora, lokalnimi prebivalci in turisti. Brezpotja ustvarjajo napetosti, ki lahko oslabijo planinsko kulturo in podpora lokalnih skupnosti, hkrati pa negativno vplivajo na doživljanje gora kot prostora miru in sprostitve. V digitalni dobi je pritisk še dodatno povečan z družbenimi omrežji, ki promovirajo "skrite koticke" kot atrakcijo, ne da bi opozorila o nevarnostih ali ekoloških posledicah bila dovolj prisotna.

Etični vidik (točka 8) poudarja, da je iluzija svobode na brezpotjih zavajajoča. Posameznik pogosto zamenjuje lastno uživanje z univerzalno pravico. Prava svoboda pa vključuje odgovornost do narave, do drugih ljudi in do prihodnjih generacij. Brezpotja brez etične refleksije postanejo izraz egoizma in površinskega odnosa do narave, kar ogroža dolgoročno trajnost gorskega sveta.

Osveščanje in vzgoja (točka 9) sta zato ključna orodja za preoblikovanje kulture obiskovanja gora. Aktivno vključevanje mladih, digitalni pristopi, praktične delavnice, zgled mentorjev in medijska osveščenost lahko spremenijo vedenje obiskovalcev in zmanjšajo pritisk na gorski ekosistem. Osveščanje mora postati živ proces, ki spodbuja odgovornost, sodelovanje in spoštovanje narave, ne zgolj moraliziranje.

Povezava teh vidikov kaže, da je obvladovanje brezpotij vprašanje več kot naravovarstva – gre za integrirano problematiko, ki vključuje pravne, ekološke, družbene, etične in vzgojne dimenzije. Brez usklajenega pristopa, ki združuje zakonodajo, izobraževanje, kulturo planinstva in aktivno participacijo skupnosti, bodo brezpotja ostala trajni problem.

11. Zaključek

Brezpotja v gorah so opozorilo, da svoboda ni brezmejna – odgovornost je njeno temeljno dopolnilo.

Če bomo kot družba znali združiti te pristope, lahko brezpotja obvladujemo tako, da gore ostanejo prostor svobode, a hkrati prostora spoštovanja, trajnosti in sožitja. Skupna odgovornost posameznika, skupnosti in države je ključ za ohranitev slovenskega gorskega sveta za sedanje in prihodnje generacije.

12. Viri in literatura

Ustava Republike Slovenije (Ur. list RS, št. 33/91-I s spr.)

Zakon o planinskih poteh (ZPlanP, Ur. list RS, št. 61/2007 s spr.)

Zakon o ohranjanju narave (ZON, Ur. list RS, št. 96/2004 s spr.)

Zakon o gozdovih (ZG, Ur. list RS, št. 30/1993 s spr.)

Planinska zveza Slovenije (PZS), Planinski vestnik, 10/2013, Svet brez markacij, Mire Steinbuch, Kjer poti ne določajo markacije, Vladimir Habjan, Brezpotje kot imperativ svobode, Damjan Slabe, Lahko bi se končalo tudi drugače, Breda Pirc, Tam zgoraj je svojevrstno »osvobojeno ozemlje«, pogovor z Matjažem Kmecljem

Planinska zveza Slovenije (PZS), Planinski vestnik, 09/2003, Ko nam poti ne določajo rdeče-bele markacije, Tine Mihelič

Planinska zveza Slovenije (PZS), Planinski vestnik, 4/2004, Vloga hoje v gore na zavarovanih območjih narave, Razmerje med pohodništvom in varstvom narave pred novim rojstnim dnevom TNP, Martin Šolar

<https://www.pzs.si> – informacije o planinskih poteh, varstvu narave, mladinskih odsekih
maPZS aplikacija – interaktivna karta planinskih poti in zavarovanih območij.

<https://www.tnp.si> – vodiči, zavarovana območja, predpisi o gibanju v parku

<https://www.slovenia.info> – 10 priporočil, kako se obnašati v naravi

<https://grzs.si> – nasveti GRZS ob reševanju